

S. Krystyna Kuźmak FMA, Pogrzebień-Lublin

ŚWIĘTO NMP WSPOMOŻENIA WIERNYCH W 150-LECIE

I. ZARYS HISTORYCZNY

1. Ustanowienie święta

Bogate w przeszłość nabożeństwo do Maryi Wspomożycielki długo czekało na własne święto. Bractwa Maryi Wspomożenia Wiernych w XVII i XVIII w. obchodziły główną uroczystość w dzień Narodzenia NMP — 8 września albo na Wniebowzięcie — 15 sierpnia¹. Dopiero Pius VII uwieńczył kult Wspomożycielki osobnym świętem. Bezpośrednim powodem ustanowienia nowej uroczystości maryjnej było uwolnienie papieża z niewoli napoleońskiej². Pius VII oświadczył na konsystorzu 26.IX.1814 r., że Matce Bożej zawdzięcza swoje wyzwolenie³. W następstwie tego wydał dnia 16.IX.1815 dekret ustanawiający dla Rzymu i Państwa Kościelnego święto *BVM sub titulo Auxilium Christianorum*⁴. Papież wyznaczył je na 24 maja — dzień swego powrotu z wygnania. Poraz pierwszy i z wielkim splendorem obchodzono święto w 1816 r.⁵ Pius VII a potem jego następcy osobiście brali udział w obchodach nowej uroczystości szczególnie wyróżniając zawsze ten dzień. W bazylice *Santa Maria sopra Minerva* urządzone były tridua przygotowawcze do święta, by je tym uroczystej celebrować w sam dzień 24 maja. Na obchody te ścierały tłumy także spoza terenu Państwa Kościelnego⁶.

2. Rozwój przestrzenny kultu liturgicznego

Tak ożywiony liturgiczny kult Wspomożycielki Wiernych przekroczył wkrótce tereny zakreślone dekretem Piusa VII. Na mocy indultów, o które zwracano się do Stolicy Apostolskiej zaczęto wnet po ustanowieniu święta obchodzić je w wielu prowincjach kościelnych i w zakonach⁷.

¹ Por. C. Mindera SDB, *L'Origine della divozione a Maria Ausiliatrice in Germania e la sua diffusione in Italia per mezze della Cofraternita di Monaco*, w: *L'Immacolata Ausiliatrice*, Torino 1955, s. 218; *Album Cofraternitatis Auxiliatricis Mariae Lublini erectae an. 1722*, k. 4.

² Por. Lekcja VI oficjum na 24 maja; L. Castano SDB, *Il culte liturgice del titolo Auxilium Christianorum*, w: *L'Ausiliatrice nel domma e nel culte*, Torino 1950, s. 92.

³ *Bullarii Romani continuatio*, t. XIII, Romae 1847, s. 320.

⁴ *Decreta auth.* SCR nr 2566; W polskim przekładzie przyjął się ten tytuł pod nazwą Wspomożenie Wiernych. Tak przetłumaczono przypuszczalnie od początku wezwanie w litanii loretańskiej, bo kilkanaście przeglądniętych modlitewników staropolskich ma teksty litanii z takim przekładem. Poprawiony w r. 1961 polski tekst litanii zachował to tradycyjne tłumaczenie.

⁵ *Diario di Roma* z dnia 25.V.1816.

⁶ Castano, dz. cyt. s. 95 nn.

⁷ S. B ä u m e r, *Geschichte des Breviers*, Freiburg i. Br. 1895, s. 528.

Już dekret dla Kapucynów z r. 1821 wspomina, że *święto Wspomożycielki Wiernych ustanowione dla Państwa Kościelnego rozciągnięte zostało na liczne kościoły, diecezje i zakony*⁸. Poprzez indulty udzielane zakonom mającym swe generalaty w Rzymie święto rozprzestrzeniło się na tereny, gdzie miały one swoje klasztory czy misja a więc zarówno w Europie jak na innych kontynentach. Sprzyjała temu również ekspansja misyjna Kościoła i ożywienie kultu maryjnego w XIX w. Jakby na nowy etap, ogromnie żywotny, wkroczył kult liturgiczny Wspomożycielki z datą obchodu swego 50-lecia. W r. 1865 bowiem rozpoczął swoje apostołstwo dlań św. Jan Bosko kładąc fundamenty pod bazylikę Maryi Wspomożenia Wiernych w Turynie. Bazylika stała się światowym centrum kultu a Salezianie zaczęli obchodzić 24 maja jako święto patronalne Zgromadzenia⁹. W wielu też innych kościołach obchodzi się uroczystość Wspomożycielki jako patronalną. Całe prowincje kościelne ogłaszają Wspomożycielkę Chrześcijan swoją patronką na co Kongregacja Rytów udziela coraz to nowych reskryptów¹⁰. Napływają także do Stolicy Apostolskiej petycje o rozciągnięcie święta na cały Kościół. Prośbę o to zamieścił wśród swych dezyderatów I-y Międzynarodowy Kongres Mariologów (Rzym 1950)¹¹. Posyłane są do Rzymu supliki episkopatów i prośby pojedyncze biskupów o upowszechnienie święta. Obliczono, że do 1950 r. prosiło o to 918 ordynariuszów, w tym 11 biskupów polskich¹².

3. Święto w Polsce¹³

Jak zwycięstwo 1814 roku uwieńczył Patriarcha Rzymu wprowadzeniem święta NMP Wspomożenia Chrześcijan do liturgii Państwa Kościelnego tak też biskupi polscy włączyli do proprium diecezjalnego uroczystość Wspomożycielki przeważnie wtedy, gdy ustawały na terenie ich jurysdykcji prześladowania Kościoła i następował okres odrodzenia religijnego. Zaprowadzenie święta w diecezjach Polski wiąże się też niemal zawsze z postaciami wybitnych biskupów. Pierwszy w diecezji swej wprowadza święto Wspomożycielki tarnowski bp J. G. Wojtarowicz — członek Lwowskiej Rady Narodowej w dobie *Wiosny Ludów*. Wprowadza święto właśnie w pamiętym roku 1948, kiedy też nastąpiło ostateczne załamanie się józefinizmu. W okresie autonomii Galicji cała metropolia lwowska przyjęła święto — sama archidiecezja w 1857 r. a diec. przemyska w 1864. Wcześniej, bo już od r. 1853 obchodzono uroczystość Wspomożycielki w diec. kielecko-krakowskiej. Po rozdzieleniu diecezji pozostało ono zarówno w krakowskiej jak i kieleckiej. Na terenie Królestwa zaczął się

⁸ *Bullarium OFM Capucinatorum*, t. IX, Oeniponte 1884, s. 365.

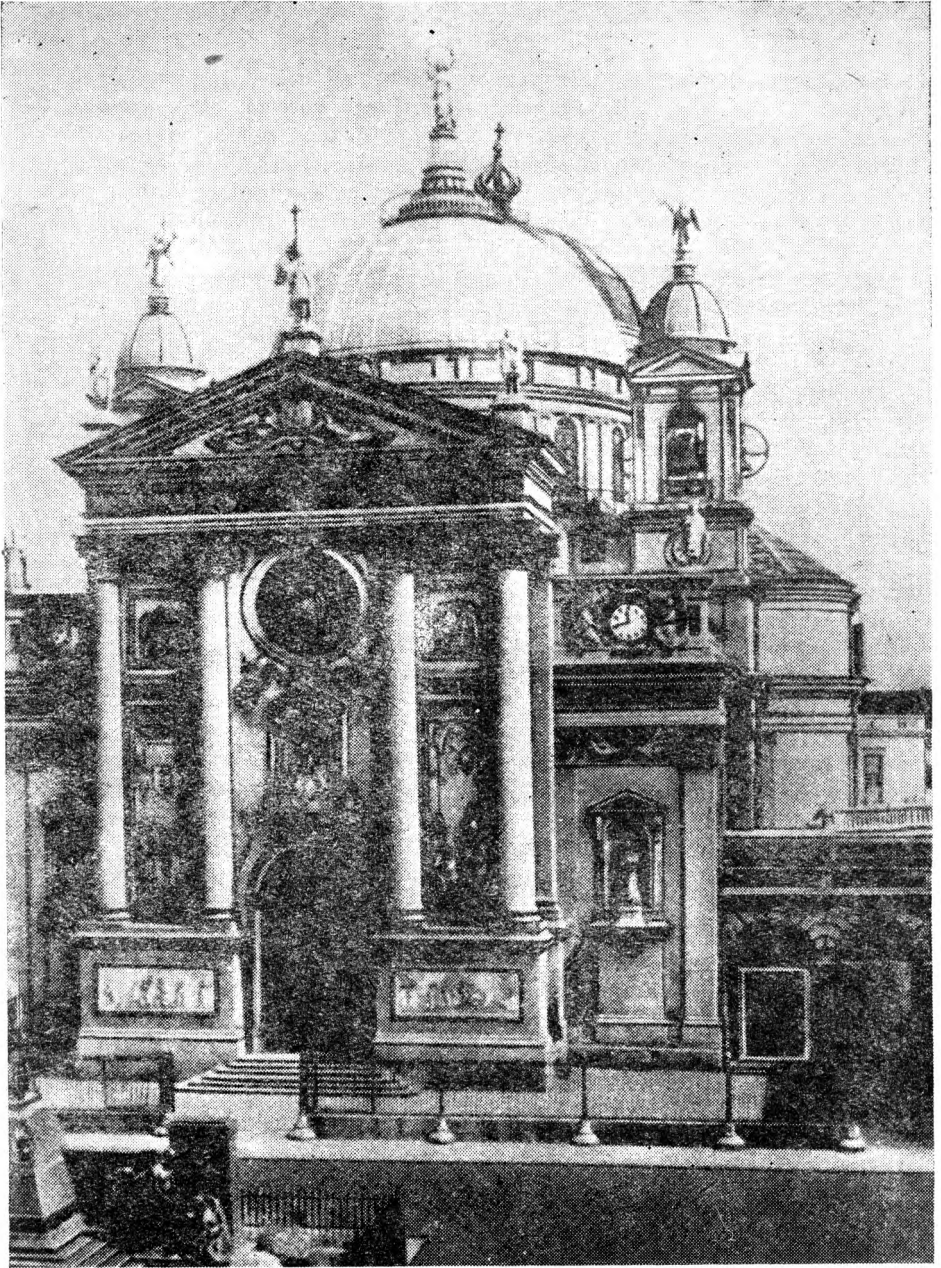
⁹ Por. D. P. Brocardo SDB, *San Giovanni Bosco apostolo del titolo „Auxilium Christianorum”*, w: *L'Ausiliatrice nel domma*, ss. 35—90.

¹⁰ Por. Castano, dz. cyt. s. 104.

¹¹ *Alma Socia Christi*, vol. I, Romae 1951, s. 299: *Voto Congressus* nr 6.

¹² Castano, dz. cyt. s. 105.

¹³ Podstawę źródłową stanowią rubrycele diecezjalne i zakonne z XIX i XX w., kalendarze własne oraz mszały i brewiarze z tego okresu.

Bazylika Matki Bożej Wspomożycielki Wiernych w Turynie, wybudowana przez Ks. Ks. Salezjanów.

liturgiczny kult Maryi Wspomożenia Chrześcijan w okresie odrodzenia religijnego w społeczeństwie po powstaniu styczniowym. Wtedy to przyjmuje święto diec. sandomierska (1865). Diec. podlaska, dla której jeszcze bp B. P. Szymański w latach 60-ych postarał się o indult przypuszczalnie przekazała je diec. lubelskiej gdy w ramach reorganizacji po 1865 roku została do niej przyłączona. Do 1872 r. bowiem rubrycelą diec. lubelskiej zaznacza obchód święta dla podlaskiej natomiast od tego roku bez żadnej klauzuli już posiada ordo pod datą 24 maja *festum BVM sub tit. Auxilium Christianorum*. W trzy lata po tym (1875 r.) przyjęła święto diec. sejneńska. W okresie złagodzenia stosunków między Stolicą św. a rządem carskim za pontyfikatu Leona XIII zaprowadzone zostaje święto w diec. płockiej (1887 r.) i w archid. warszawskiej (1903). Diec. kaliska przyjęła dopiero w 1907 r. Pod koniec XIX w. także wprowadzono uroczystość Wspomożycielki na *ziemiach zabranych* pod władzą caratu. W 1882 r. poraz pierwszy obchodzono święto Wspomożycielki w diec. łucko-żytomierskiej i na terenie kamienieckiej. W dziesięć lat później obchodzi je archid. mohylowska wraz z diec. mińską, a Kalendarium z 1901 r. wprowadza *festum Auxiliatricis Mariae* do diec. wileńskiej. Na Pomorzu pojawia się święto w 1879 r. Wtedy to bp J. Marwicz — odnowiciel życia religijnego po „walce kulturowej” Bismarcka uzyskał dla diec. chełmińskiej indult wprowadzający do proprium diecezjalnego święto Maryi Wspomożenia. Na Śląsku, gdzie kult Wspomożycielki ma szczególnie bogatą historię stosunkowo wcześniej zaczęto obchodzić święto. Wprowadził je restaurator życia religijnego diecezji wrocławskiej kard. bp M. Diepenbrock dekretem SCR z dnia 1. IX. 1851.

Podobnie jak zagranicą tak w Polsce do rozprzestrzeniania święta Wspomożycielki walnie przyczyniały się zakony. Pierwsi na naszych terenach sprawowali liturgiczny kult Maryi Wspomożenia Wiernych Kapucyni. Pius VII dekretem z 11. IX. 1821 r. *extendit ad omnes Capucinatorum familias Officium ac Missam in honorem BVM tit. Auxilium Christianorum*¹⁴, a zachowane ich kalendarze świadczą o rychłej realizacji przywileju na terenie Polski. W połowie XIX stulecia przyjmują święto wszystkie gałęzie Zakonu św. Franciszka — w 1854 r. Reformaci, Franciszkanie konwentualni i Klaryski, w 1857 Bernardyni. W tym też czasie wprowadzają święto do swego kalendarza Karmelici dawnej obserwy (1855) i Jezuici (1856) a nieco później Paulini (1862) i Augustianie (1867). Dominikanie, którzy specjalnie zasłużyli się w dziejach kultu na terenie Rzymu przy organizowaniu obchodów 50-lecia święta¹⁵ w następstwie może tego rozciągnęli uroczystość Wspomożycielki na cały Zakon. Od r. 1869 bowiem mają święto także Dominikanie polscy. Jako główną uroczystość Zgromadzenia obchodzą i w Polsce z wielkim splendorem święto Wspomożycielki Wiernych Salezjanie sprowadzeni tu w 1898 r.

¹⁴ Bullarium, m. cyt.

¹⁵ Castano, dz. cyt. s. 95.

Tak więc na wszystkich terenach sprawowano u nas już w XIX w. liturgię o Dziewicy Wspomożycielce, jeśli nie na szczeblu diecezjalnym to w zakonach, które mimo kasaty przetrwały wszędzie przynajmniej w małym procencie. Dopiero pod wpływem reformy kalendarza liturgicznego zapoczątkowanej w 1911 r. encykliką Piusa X *Divino afflatu*, a przeprowadzonej ostatecznie po ukazaniu się breve *Abhinc duos annos* z 23. X. 1913 r.¹⁶ zaczęto usuwać z proprium święto Wspomożycielki. Poprzedzając breve szczegółowa instrukcja odnośnie reformy roku kościelnego wydana 12. XII. 1912 r. podkreśla bowiem, że można zatrzymać z partykularnych świąt tylko *stricto sensu propria, quae cum dioecesi aut instituto religioso particularem habeant relationem*¹⁷. Po tych zarządzeniach zatrzymała święto jedynie diec. kamieniecka a z zakonów Karmelici i Salezjanie. Dominikanie obchodzili też kilka lat jeszcze — ostatni raz w 1922 r. Wtedy jakby na ich miejsce włączyły się w liturgiczny kult Wspomożycielki na terenie Polski Córki Maryi Wspomożycielki (Salezjanki) przybyłe z Turynu właśnie w 1922 r. W innych krajach, które także tylko na mocy indultów miały w swym kalendarzu święto 24 maja nie wszędzie je wycofano. W niedługim natomiast czasie zaczynają mnożyć się prośby o nowe indulty a nawet o upowszechnienie w Kościele tego święta. Episkopat Polski z Ks. Prymasem Kard. Wyszyńskim na czele w 1958 r. wystosował do Stolicy św. suplikę o włączenie do *Proprium polonicum* święta Maryi Wspomożenia Wiernych ...*ut memoriale perenne gratitudinis nostrae pro Gestis Dei in nostra Patria*¹⁸. Jan XXIII, jako jeden z pierwszych dekretów swego pontyfikatu, podpisał 4 grudnia 1958 r. indult, mocą którego od 1959 r. wszystkie diecezje Polski obchodzą 24 maja święto NMP Wspomożenia Wiernych¹⁹.

II. LITURGIA UROCZYŚCOCI 24 MAJA

1. Formularz pierwotny

Z chwilą ustanowienia święto otrzymało ryt duplex majus oraz swój formularz i włączone zostało do mszału i brewiarza w *Proprium pro aliquibus locis*. Formularze te miały jednak tylko część własnych tekstów, które połączone zostały z komunalem świąt maryjnych.

Teksty mszalne dostały trzy własne oracje:

- 1) *Omnipotens et misericors Deus, qui ad defensionem populi christiani in beatissima Virgine Maria perpetuum auxilium mirabiliter constituisti: concede propitius, ut tali praesidio muniti certantes in vita, victoriam de hoste maligno consequi valeamus in morte. Per Dominum...*
- 2) *Pro religionis christianae triumpho hostias placationis tibi, Domine*

¹⁶ AAS. 1913, 449—451.

¹⁷ Tamże, s. 70.

¹⁸ *Festum Auxiliatricis (Documenta)*, Cracoviae 1958, s. 1.

¹⁹ Zob. *Wiadomości Archid. Warszawskie*. 1959, s. 44 n.

immolamus: quae ut nobis proficiant, opem auxiliatrix Virgo praestet; per quam talis perfecta est victoria. Per Dominum...

- 3) *Adesto, Domine populis qui participatione Corporis et Sanguinis tui reficiuntur: ut, sanctissima tua Genitrice auxiliante, ab omni malo et periculo liberentur, et in omni opere bono custodiantur: Qui vivis...*

Modlitwy ukazują częściowo treść kultu Maryi Wspomożycielki: przedmiotem czci jest Matka Boża niosąca pomoc Kościołowi walczącemu. Wielbi on za to Boga i po dziękczynieniu prosi o dalszą pomoc Maryi. Oracje te z małymi zmianami weszły później do formularzy na święto NMP Królowej Polski i MB Jasnogórskiej.

Oficjum brewiarzowe otrzymało dwa własne hymny, antyfony na *Magnificat* i na *Benedictus* oraz *lekcje II i III nokturnu*.

Hymn *Saepe dum Christi* dla *nieszporów* i *jutrni* ułożył Brandimarti specjalnie na święto Wspomożycielki²⁰. Spełniając właściwą sobie w brewiarzu rolę pierwszy hymn wprowadza w tematykę dnia. Nawiązując do dawnych zwycięstw Kościoła odniesionych z pomocą Maryi (1 *strofa*), za które w różnorodny sposób wyrażano Jej wdzięczność (2 *strofa*) przechodzi do wypadków 1814 roku (3 *strofa*) i kreśli obraz powrotu Piusa VII do Rzymu w dniu 24 maja (4 i 5 *strofa*). Drugi hymn *Te Redemptoris*, tego samego autora²¹, ma treść bardziej ogólną. Gdy tamten miał charakter narracyjny przez co łączył uwielbienie Maryi z historią święta to ten jest jakby panegirykiem na cześć zwycięskiej Dziewicy. Antyfony podsumowują tematykę poprzednich tekstów:

- 1) *Ecce Maria erat spes nostra, ad quam confugimus, ut liberaret nos, et venit in adiutorium nobis (na Magnificat).*
- 2) *Ad te, o sancta Dei Genitrix clamavimus, et per te venit Domini auxilium nobis (na Benedictus).*

Lekcje czerpią teksty z pism św. Bernarda. Nokturn I otrzymał fragmenty z *Sermo de duodecim proerogativis BVM*. Liturgia tu za św. Bernardem przyznaje Najśw. Pannie szafarstwo wszystkich łask. Lekcje VI — *ex publicis monumentis* — referuje historię święta. Wspomina też okres przedliturgiczny kultu Wspomożycielki przy czym powtarza błąd odnośnie wprowadzenia tytułu *Auxilium Christianorum* do litanii loretańskiej. Badania wykazały, że wezwanie to było w litanii znacznie wcześniej niż zwycięstwo 1571 r. pod Lepanto²². Lekcje III nokturnu są fragmentami z homilii św. Bernarda na Narodzenie NMP. Zawierają

²⁰ U. Chevalier, *Repertorium hymnologicum*, t. II, Louvain 1897, s. 495.

²¹ Tamże, s. 651. Hymn ten bez dwu ostatnich strof zapożyczyło także oficjum na święto MB Królowej Polski.

²² Por. N. Paulus, *Die Einführung der lauretanischen Litanei in Deutschland durch den Sel. Canisius*, *Zeit. f. Kath. Theol.* 26 (1902) 574.

także naukę o wszechpośrednictwie Najśw. Panny (L. VII), dla którego podstawę stanowi przywilej Boskiego Macierzyństwa i pełnia łaski (L. VIII i IX).

2. Nowy formularz

Dekretem z dn. 5.X.1962 SCR zatwierdziła nowy, tym razem cały własny, formularz na święto 24 maja. Oficjum potwierdzone zostało dla Zgromadzeń Salezjańskich²³, ale na mocy indultu może być używane powszechniej. Polska już otrzymała indult i w maju ub. r. *Pallottinum* wydrukowało nowe teksty. Mimo, że formularz ukazał się na rok przed Konstytucją o Liturgii to zrealizowano już w nim soborowe postulaty reformy liturgii. Przywrócono przede wszystkim pierwotną treść kultu Wspomożycielki. Studia bowiem nad pojęciem *auxilium Mariae* w kulcie i piśmiennictwie starochrześcijańskim wykazują, iż nie chodzi głównie o pomoc w walce zbrojnej, jak to podkreślały teksty dawnego formularza będące zresztą echem swoich czasów, ale raczej idzie o duchową walkę, w jakiej Najśw. Panna wspomaga Kościół²⁴. W tym też duchu po linii reform Papieża pokoju usunięto akcenty batalistyczne. Zrealizowany także został postulat lepszego doboru tekstów i precyzji sformułowań²⁵.

Formularz mszalny w śpiewach ukazuje sylwetkę Wspomożycielki — piękna, dobra i silna bo święta Matka Boga działająca Jego mocą.

Introit: *Quae est ista, quae progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata?* Cant. 6, 9; Graduał: Iud. 13, 23; Ps 88, 14 — *Tibi brachium potens est...* Tractus: Iud. 13, 17, 18, 21; Communio: Iud. 15, 11; Offertorium: Hebr. 4, 16 — *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiae...*

Entuzjazm, ufność i pewność zwycięstwa pod wodzą Wspomożycielki cechuje także teksty modlitw i czytań. Walka o Królestwo Boże nadprzyrodzoną bronią wiary i miłości stanowi przewodnią myśl oracji:

- 1) *Concede nos, quaesumus, Domine, Auxiliatricis Mariae pietate firmatos: et ardentem in terris pro fide certare, et tuas in caelis magnificare victorias. Per Dominum...*
- 2) *Deus, qui humanae substantiae veritatem de Virginis Mariae corpore suscepisti: da nobis, eiusdem suffultis auxilio, per hanc ablationem ita degenerem exuere vetustatem, ut te novae generationis induamur auctorem: Qui vivis...*
- 3) *Mysteria, quae sumpsimus, Domine, caritatis nos faciant haurire fluen-*

²³ Zob. *Officia propria Soc. S. Francisci Salesii*, cz. I, Romae² 1963, s. 4.

²⁴ Por. D. Bertetto SDB, *La mediazione sociale di Maria SS. secondo i Padri della Chiesa*, w: *L'Immacolata Ausiliatrice*, s. 131 nn.

²⁵ Zob. Konstytucja o Liturgii, art. 23, 35, 92.

ta: et, auxiliante beatissima Virgine Maria, optatum regni tui celebrare triumphum. Per Dominum...

Od strony konstrukcyjnej modlitwy charakteryzuje zwartość stylu łacińskiej oracji. Kolekta i pokomunia skierowane do Boga Ojca prostą inwokacją — *Deus*, po lapidarnie wyrażonej prośbie, mają konkluzję rozwiniętą — *per Dominum nostrum Iesum Christum...* Modlitwa nad darami ofiarnymi zwrócona jest do Syna — Sprawcy odrodzenia — o przekształcenie chrześcijan w nowe stworzenia a to z pomocą Maryi. Konkluzja w konsekwencji zwrócona jest też do Syna. Czytania posiadają fragmenty z Nowego Testamentu. Lekcja złożona jest z wierszy XII-go rozdz. *Apokalipsy* (XII, 1, 3, 10, 11). Bez względu na to czy symboliczna niewiasta oznacza Maryję czy Kościół, liturgia podaje tu do przeżycia prawdę: walka, zgodnie z zapowiedzią Chrystusa (Mt 10, 34), trwa. Jest to walka specyficzna i dlatego potrzebuje wyjątkowej broni, którą wskazuje ostatni wiersz lekcji: *Krew Baranka i Słowo Jego*. Kościół w liturgii słowa i kielicha wręcza tę broń stającym do boju. Potrzebna jest ponadto w tej walce pomoc Maryi o czym przypomina szczególnie liturgia 24 maja. Ewangelia Łukasowym tekstem Zwiastowania (1, 26—33) wskazuje na Maryję, z natury — z Bożego przeznaczenia — Wspomożycielkę Chrześcijan. Skoro jest Matką Syna Najwyższego, który będzie królował nad domem Jakuba jest też Matką Domu Jakubowego a z takiej pozycji w rodzinie płynie obowiązek i możliwość wspomagania.

Oficjum brewiarzowe zgodnie z celem swoim jako przygotowanie do liturgii mszalnej i przedłużenie jej podejmuje temat i ton formularza mszy. Antyfony, w których też przeważają teksty z księgi Judyt i Pieśni nad Pieśniami, jak również responoria ilustrują postać pięknej, łaskawej a potężnej Wspomożycielki. Hymn *Saepe dum Christi* pozostał teraz jedynie w niesporach a jutrznia przejęła *Te Redemptoris*. Laudesy natomiast otrzymały nowy hymn *O quam glorifica luce* pochodzący z brewiarza z Toul²⁶. Śławi on Maryję jako pomoc i światło w zmaganiach z siłami zła. Lekcje I nokturnu mają fragmenty XII-go rozdz. *Apokalipsy*. Nokturn II zatrzymał z dawnego oficjum lekcje św. Bernarda o pośrednictwie Maryi. Tekst skrócony przez usunięcie kilku początkowych zdań uzupełnia w V-tej lekcji passus o pośrednictwie Bogarodzicy między Chrystusem a Kościołem. Lekcja VI jest teraz bardziej syntetyczna i poprawiono w niej błąd odnośnie czasu włączenia do litanii wezwania *Auxilium Christianorum*. Nokturn III ma lekcje zupełnie zmienione. Pozostał ten sam autor — św. Bernard — ale zastosowano teksty z jego homilii 2 *Super Missus* (I, 3—5). Już nie o wstawiennictwie Maryi jest tu mowa ale o jego podstawie — o cnotach i przywilejach Najśw. Panny. Antyfony na *Benedictus* podsumowuje treść święta, wskazuje niejako sens jego obchodu i miejsce w całości kształcie liturgii:

²⁶ L. Trimelon i SDB, *Commento liturgico alla nuova Ufficiatura per la festa di Maria Ausiliatrice*, Roma 1963, s. 14.

Letare, Virgo Mater, quia per te liberavit nos Dominus ab inimicis nostris, et fecit nobiscum misericordiam suam.

Letare... bo Misterium Paschalne osiąga swój cel dzięki Twojej pomocy Maryjo. Wielbimy więc Syna Twego — Autora tej Tajemnicy — i Tobie dziękczynne hołdy składamy. Prośbę o dalszą pomoc wyraża najstarsza, bo IV wieku sięgająca modlitwa do Wspomożycielki *Sub tuum praesidium* zastosowana tu jako antyfona na *Magnificat* w II nieszporach.

Pogrzebień — Lublin

S. KRZYSTYNA KUŹMAK FMA